

Amerikanismus, hereze, kterou žijeme (3. část)

Martin R. Čejka

27. mája 2024 ✦ *Cirkev História* ✦ CZ

predchádzajúce časti:

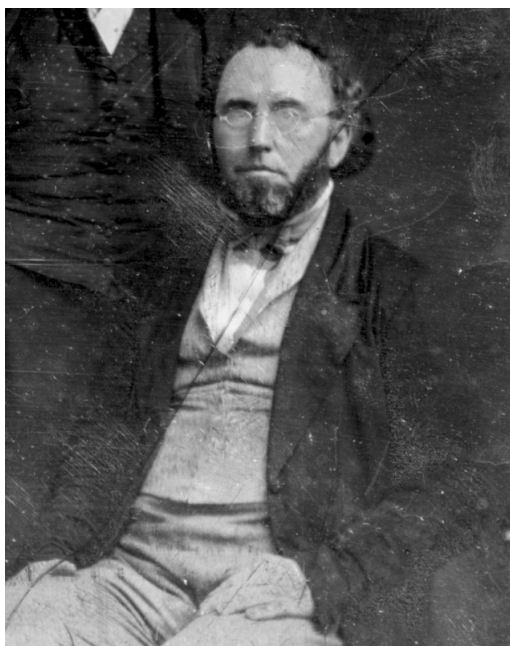
[Amerikanismus, hereze, kterou žijeme \(1. část\)](#)

[Amerikanismus, hereze, kterou žijeme \(2. část\)](#)

Ráj utopií

John Carroll, první americký biskup, který byl demokraticky zvolen představiteli tamějšího duchovenstva, zemřel v prosinci 1815. V té době už se začala vytvářet místní hierarchie a po původních snahách předat část církevní správy do rukou laiků, zejména pokud šlo o vedení farností, se pomalu ustalovalo i duchovní zázemí.

Vznikl první americký kněžský seminář, byla zahájena stavba katedrály a stoupal počet katolíků, zejména díky irským přistěhovalcům. Zároveň s tím ovšem přetrvávalo a sílilo přesvědčení, že liberálně pojatá náboženská svoboda, která ve Spojených, přinejmenším formálně, vládla, nejen prospívá Církvi, ale je v podstatě jakousi mravní zásadou, přičemž americká odluka Církve a státu představuje vzor pro celý svět. Pod povrchem stále kloktaly sklony značné části tamějšího duchovenstva i laiků, které byly na starém kontinentě spojovány s různými nepravověrnými směry, jako například požadavek demokratických principů v Církvi nebo zavedení národního jazyka do liturgie. Ostatně i sám Carroll neustále usiloval o prosazení mše v národním jazyce, ale vždy se v této věci podřídil odmítavému stanovisku Říma.

George Ripley

zdroj: wikimedia commons

V takovém ovzduší dochází ke dvěma konverzím, které měl svého času velký ohlas a které nejenže velkou měrou ovlivnily americký katolicismus, ale v posledku znázorňují rozdílné proudy v tamější církvi. Jednalo se o transcendentalistického kazatele Oresta Augusta Brownsona a jeho žáka Isaaca Thomase Heckera. Dříve než si představíme jejich životní cesty, je třeba dokreslit dobový obrázek. Je to čas, kdy průmyslovou revoluci doprovází myšlenková revoluce, která se projevuje novými, nezřídka či snad dokonce zpravidla utopickými, plány na přebudování tehdejšího světa a hledáním neotřelých řešení společenských nešvarů, nebo toho, co za ně bylo považováno.

Panenská Amerika byla zaslíbenou zemí pro nejrůznější experimenty tohoto druhu. Jedním z nejznámějších byla Brookova farma, kterou v roce 1841 spolu se svojí ženou založil unitářský kazatel a spoluzakladatel Transcendentálního klubu George Ripley. Na rozdíl od ostatních tehdejších utopických experimentů nevycházela Brookova farma z žádných daných náboženských principů, ale byla čistě „světská“. Měla dokázat, že je možný „průmysl bez dřiny a skutečná rovnost bez její přízemnosti“. Ripley věřil, že „ozáří tuto zemi a tento věk. Nestane-li se východem slunce, bude alespoň jitřenkou.“ Členové farmy si mohli zvolit práci podle vlastní záliby, přičemž všichni dostávali stejnou mzdu, respektive podíl z případného zisku. Navíc za tři sta dní práce měli nárok na bezplatné ubytování a stravu. Ripley chtěl vytvořit podmínky pro „přirozenější svazek mezi intelektuální a manuální prací“, aby tak vznikl jakýsi „myslitel-dělník“. Brookova farma se ovšem už od samého počátku potýkala s finančními potížemi a upadala do dluhů, neboť nehosponařila tak, jak její zakladatelé předpokládali.

Brookova farma

zdroj: wikimedia commons

Nicméně i přesto se mnoho předních progresivních postav tehdejšího kulturního a politického života stalo členy komunity Brookovy farmy, nebo ji alespoň někdy za dobu její existence ze sympatie navštívilo. Stačí jmenovat například britského socialistického utopistu a zakladatele komuny Nová harmonie Roberta Owena, skotskou feministickou spisovatelku Frances Wrightovou, teoretickou stoupenkyni „volné lásky“ a „kontroly porodnosti“, známou feministickou novinářku Margaret Fullerovou, amerického básníka Ralpha Walda Emersona, filozofa Henryho Davida Thoreaua, který přišel s koncepcí „občanské neposlušnosti“, nebo vlivného unitářského reformátora Theodora Parkera.

V prvním období byli členy Brookovy farmy i právě už zmíněný Orest Brownson a Isaac Hecker. V té době se farma řídila transcendentalistickými zásadami. Transcendentalismus vycházel původně z unitářství, ale na rozdíl od něj kladl větší důraz na „duchovní“ stránku člověka. Brownson jej v roce 1840 popsal následujícími slovy: „Pokud se transcendentalismem míní rozpoznání v člověku schopnosti poznat pravdu intuitivně nebo dosáhnout vědeckého poznání řádu bytí, který přesahuje možnosti smyslů a jehož nemůžeme dosáhnout

zkušeností smyslů, pak jsme transcendentalisty.“

New Harmony, Indiana – utopický projekt Roberta Owena

zdroj: Collections-GetArchive

Podané vymezení je dosti neurčité, a to nikoliv náhodou, protože transcendentalismus ponechával svým stoupencům značně volné pole výkladu. Někteří se stále ještě uchýlovali ke křesťanskému slovníku, ale třeba filozof Thoreau směřoval k východním náboženstvím a ve své slavné knize *Walden aneb Život v lesích* psal: „Ráno koupám svůj intelekt v úchvatné kosmogonické filozofii Bhagavadgíty, od jejíhož vzniku uplynula léta bohů a vedle níž se náš moderní svět a literatura zdají všední a nicotné; a nejsem si jist, zda tato filozofie není odvozena z nějaké dávnější epochy jsoucna, tak odlehlá je její vznešenost našemu vnímání.“

Transcendentalismus sdílel s romantiky individualismus a odpor ke společenským institucím, zejména tzv. organizovanému náboženství, neboť podle něj kazí čistotu jednotlivce. Lidé mají být skutečně samostatní a nezávislí, přičemž teprve z takových „vyzrálých“ jednotlivců se může zrodit pravé společenství.

Transcendentalisté věřili, že všichni lidé jsou v podstatě „výronem“ jakési „nad-duše“, což byl pojem zavedený básníkem Emersonem. Tato jedna „nad-duše“ sjednocuje všechny lidi v jednu bytost. Emerson v úvodu svého proslovu s názvem *Americký učenec* říká: „Existuje jeden Člověk, jenž je jednotlivými lidmi zastoupen jen částečně, či jednou vlohou, a je třeba vzít celou společnost, abychom našli celého člověka.“

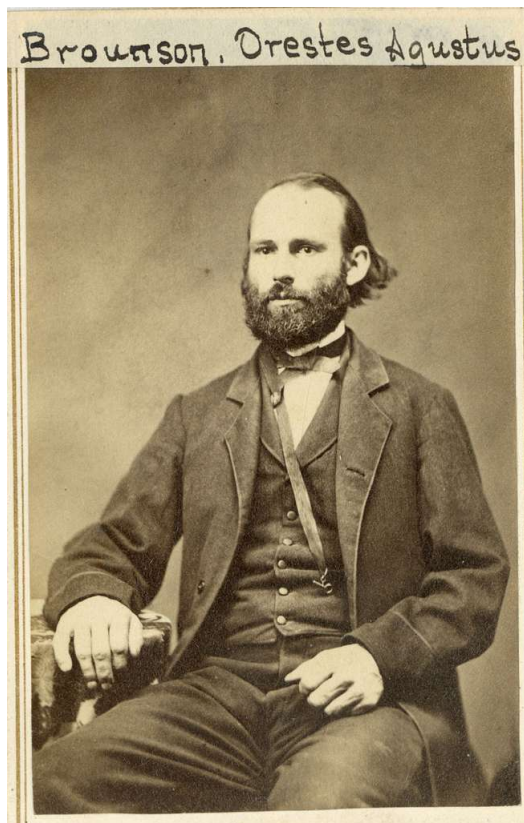
Památník Roberta Owena v Newtowne

zdroj: wikimedia commons

Takové pojetí bylo blízké socialismu či komunismu, a proto není divu, že lidé s podobnými sklony považovali transcendentalismus za inspirativní. Brownson doufal, že povede k celospolečenskému přerodu v duchu prvotního socialismu. Jiní takovýto politický pohled nesdíleli a kladli větší důraz na individualismus a na šíření svébytně chápaného idealismu. Emerson prohlašoval: „Neexistuje žádný čistý transcendentalista, neznáme nikoho jen proroky a hlasatele této filozofie. Všichni, kdo se díky silnému

tíhnutí přirozenosti přiklonili v učení na duchovní stranu, se zastavili před svým cílem. Měli jsme mnoho zvěstovatelů a předchůdců, ale dějiny nám neposkytly žádný příklad čistě duchovního života. Chci říci, že dosud jsme neměli člověka, který by se zcela opíral o svou povahu a pojídal andělskou stravu; který by, spoléhaje na své city, našel život tvořený zázraky; který by, pracujíc pro univerzální cíle, bezděky nasýtil, oděl, ochránil a vyzbrojil sebe sama, a přesto toho dosáhl vlastníma rukama... Řekneme tedy, že transcendentalismus je saturnálií neboli přemírou víry; předtuchou víry vlastní člověku v jeho celistvosti, přemrštěnou jen tehdy, brání-li jeho nedokonalá poslušnost uspokojení jeho tužeb.“

Z takových sklonů a jazyka si utahoval Edgar Allan Poe ve své povídce *Nikdy se s čertem nesázej o hlavu!*, kde vypravěč o svém příteli sděluje: „Byl přehnaně čiperný – tak živý, až se mne zmocnilo neblahé podezření: není vyloučeno, že ho posedlo transcendentální.“

Orestes Brownson

zdroj: picryl.com

V roce 1843 se Brookova farma začala pod vlivem utopického socialisty Alberta Brisbane měnit ve falanstéru řízenou v duchu „přirozeného optimismu“ Charlese Fouriera, kde měla být zajištěním životního minima zrušena chudoba, zaručena přitažlivá práce, jednotné vzdělání, naprostá rovnost a zřízen „dvůr lásky“ k uspokojení „tužeb“. To vedlo nejen k ještě větší chudobě komuny, ale odradilo i řadu dosavadních stoupenců.

Orestes Brownson, kterého v té době už začal přitahovat katolicismus, v listopadu 1843 Isaacu Heckerovi napsal: „Fourierismus má možná teoreticky pravdu, ale je to teorie, duch bez těla, a takovým i zůstává a zůstane mrtev, pokud se ho neujme a neoživí jej Církev.“ Načež mu Hacker odpověděl: „Zdá se mi, že bez náboženství jakožto základu, a to předpokládá Církev, není pro tato hnutí žádná naděje.“

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/amerikanismus-hereze-kterou-zijeme-3-cast/>